

УДК 341.231.14

Олена Гончаренко *

**ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ДИТИНИ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

На основі проаналізованих визначень дефініцій «міжнародні стандарти прав людини» автором запропоноване власне поняття «міжнародні стандарти прав дитини». Зроблено висновок, що встановлення міжнародних стандартів прав дитини не гарантує однакового застосування норм цих стандартів у різних державах світу. Обґрунтовано, що міжнародні стандарти прав дитини закріплюються на універсальному, регіональному, субрегіональному рівні.

Ключові слова: міжнародні стандарти прав людини, міжнародні стандарти прав дитини, права людини, права дитини, міжнародний стандарт, стандарт.

Гончаренко Е. Н. Понятие международных стандартов прав ребенка: теоретический аспект.

На основе проанализированных определений дефиниций «международные стандарты прав человека» автором предложено собственное понятие «международные стандарты прав ребенка». Сделан вывод, что установление международных стандартов прав ребенка не гарантирует одинакового применения норм этих стандартов в разных государствах мира. Обосновано, что международные стандарты прав ребенка закрепляются на универсальном, региональном, субрегиональном уровне.

Ключевые слова: международные стандарты прав человека, международные стандарты прав ребенка, права человека, права ребенка, международный стандарт, стандарт.

Goncharenko O. M. Concept of International Standards of Rights for a Child: Theoretical Aspect.

On the basis of the analysed determinations of definitions «international standards of human rights» an author is offer an own concept «international standards of rights for a child». Drawn conclusion, that establishment of international standards of rights for a child does not guarantee identical application of norms of these standards in the different states of the world. Reasonably, that the international standards of rights for a child are fastened at universal, regional level.

Keywords: international standards of human rights, international standards of rights for a child, human, right for a child right, international standard, standard.

Одним з принципів міжнародного публічного права є принцип поваги прав людини. Усі держави світу зобов'язані діяти таким чином, щоб дотримання прав людини було не тільки декларацією, а й реалізовувалося на практиці у вигляді належного нормативно-правового та організаційно-правового забезпечення. Міжнародні стандарти у галузі прав людини допомагають формувати державну політику та направляють діяльність органів державної влади у потрібне русло. Поряд із стандартами прав людини певні особливості мають міжнародні стандарти прав дитини. Права дитини – це певні можливості особливої категорії людей, які часом, в силу свого фізіологічного та психологічного розвитку, не можуть захистити належні їм права, в різноманітних сферах людського буття: соціальної, економічної, громадянській тощо. Універсальні міжнародні документи з прав дитини покликані встановити та визначити мінімальні стандарти прав дітей з метою їх однакового забезпечення у всіх куточках світу.

Міжнародні стандарти прав дитини були досліджені в працях вчених, які торкалися в переважній більшості загальних питань міжнародних стандартів прав людини: М. Баймуратова, М. Буроменського, В. Василенка, О. Вінгловської, Л. Волинець, В. Євінтова, В. Денисова, Г. Дмитрієвої, Л. Заблоцької, В. Карташкіна, О. Копиленка, Х. Лисенка, І. Лукашука, С. Ляхівненка, О. Марцеляка, Н. Петрова, П. Рабіновича, О. Рудневої та ін. Висвітлення ж теоретичного аспекту поняття міжнародних стандартів прав дитини потребують подальших наукових розробок в напрямку вивчення специфіки цих прав, яка залежить від особливої категорії віднесення цих «стандартів», дітей. Метою цієї статті є науково обґрунтоване визначення дефініції «міжнародний стандарт прав дитини».

Стандарт – це типовий зразок, якому повинно відповідати щось за розмірами, формою, якістю; єдина форма організації, проведення чого-небудь; те, що не має нічого оригінального, своєрідного; шаблон, трафарет [1, с. 274]. У своєму етимологічному та онтологічному значенні стандарт (англ. – норма, зразок, модель, від франц. букв. – твердо стояти) – документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі. Приймається в установленому порядку на основі консенсусу [2, с. 614].

О.М. Руднева зазначає: «Сутність феномену міжнародного стандарту відображає якісний рівень розвитку правових цінностей, досягнутий світовою цивілізацією та нерозривно пов'язаний з правовою

культурою людства [3, с. 13]». Слушною є думка І.І. Лукашука, який також вказує, що міжнародні стандарти: «...відображають історично досягнутий рівень демократії і гуманності суспільства на міжнародному і внутрішньодержавному рівні. Норми міжнародного і внутрішнього права повинні їм відповідати. Ці стандарти складають основний зміст загальних принципів права, які притаманні як міжнародному так і внутрішньому праву» [4, с. 9]. Права дитини набули свого закріплення на міжнародному рівні поряд з загальними правами людини в Загальній декларації прав людини 1948 році, яка на той час була взірцем історичного досвіду та практики реалізації прав людини. Згодом міжнародні стандарти прав дитини закріплюються в спеціальних міжнародних документах на універсальному рівні: Декларації про права дитини від 20 листопада 1959 року, Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, Загальній декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей від 30 вересня 1990 та ін.

Міжнародні стандарти у сфері прав людини складаються із сукупності принципів та норм, що встановлюють: права та свободи людини в різноманітних сферах життєдіяльності; обов'язки держави із забезпечення та дотримання прав людини без будь-якої дискримінації як у мирний час, так і у період збройних конфліктів; загальні принципи природного права; відповідальність за злочинне порушення прав людини; напрями розвитку та розширення сфери прав людини; напрями посилення контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань у сфері прав людини [5, с. 101–102].

І. Вінгловська вважає, що: «Міжнародні стандарти прав людини – це загальновизнані міжнародно-правові норми (звичасві й договірні), які визначають на основі тенденцій і потреб соціального прогресу загальнолюдський статус особистості шляхом: 1) визначення переліку прав та свобод, що підлягають загальному дотриманню; 2) закріплення юридичного змісту і обов'язку держав дотримуватись цих прав і свобод; 3) встановлення краю можливого та припустимого обмеження цих прав і свобод; 4) заборони певних дій з боку держави, юридичних та фізичних осіб [6, с. 7]». Погоджуючись в цілому із запропонованим визначенням слід зазначити, що до міжнародних стандартів прав людини слід віднести і міжнародні принципи, на яких слід акцентувати увагу, оскільки вони мають імперативну природу (*Jus cogens*) і особливий захист на відміну від інших норм міжнародного права. Щодо «встановлення краю можливого та припустимого обмеження цих прав і свобод» необхідно вказати на те, що дуже часто міжнародні договори не визначають межі обмеження прав людини, навіть не встановлюють критерії для такого обмеження, посилаючись на законодавство конкретної держави. Прикладом останнього може слугувати Пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року. Проголошені в цьому міжнародному документі соціальні права людини часто не забезпечуються враховуючи допустимість їх нереалізації з огляду на фінансові можливості держави. Подібна ситуація з Конвенцією про права дитини відповідно до ч. 2 ст. 6 якої: «Держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини [7]». Тобто навіть при забезпеченні первинного права на життя не визначаються конкретні заходи, які зобов'язана здійснити держава.

На думку С. Ляхівненка під стандартами варто розуміти норми та принципи, що приймаються у порядку, встановленому чинним законодавством. Визначення міжнародних правових стандартів повинно мати системний характер. Під такими стандартами слід розуміти: а) єдині принципи і норми щодо поведінки суб'єктів міжнародного права, які мають договірний характер, що склався у ході багаторічної практики міждержавного співробітництва; б) цінності й ідеї, загальноприйняті в сучасному міжнародно-правовому просторі, що фіксуються у міжнародних договорах, юридичних актах міжнародних організацій, що відносяться до джерел права та здійснюються у практиці відповідних міжнародних судових установ [8, с. 671].

У визначенні поняття міжнародний стандарт привертає увагу слово «міжнародний», тобто такий, що не пов'язаний із застосуванням внутрішніх норм законодавства держави, який створюється на світовому рівні, торкається кількох народів. Тобто, якщо однаковий стандарт поведінки стосується кількох держав, то ми можемо вказувати на його міжнародний характер. Г. Стадник зазначає, що: «Саме з народженням міжнародних організацій у сфері прав людини і укладенні державами угод, пов'язаних із захистом прав людини, з повою відповідного правового інституту в системі європейського права основним об'єктом захисту як на світовому, так і на національному рівні стали права людини» [стад, с. 5].

Міжнародні урядові організації відіграли вирішальну роль в закріпленні прав дитини на глобальному рівні. Вони сприяли узагальненню відповідних правових норм та імплементації їх у внутрішнє законодавство держав. Створення спеціальних міжнародних урядових правозахисних організацій з прав дитини на сьогодні дозволяє не тільки здійснювати міжнародний контроль за дотриманням вже закріплених на міжнародному рівні та введених в національне законодавство міжнародних стандартів, а й розробляти нові зразки, правила поведінки, які б були б прийнятні для всіх суб'єктів міжнародного права. В 2011 році Україна представила третю та четверту зведену періодичну доповідь України (CRC/C/UKR/3-4) в Комітеті ООН з прав дитини про виконання державою Конвенції ООН про права дитини. Цей же Комітет на своєму 1611-му засіданні, що відбулося 3 лютого 2011 р., прийняв Заключні зауваження, в яких сформулював свої висновки та рекомендації щодо захисту та дотримання прав дитини. На основі рекомендацій було внесено ряд змін в законодавство України, зокрема щодо встановлення однакового шлюбного віку для жінок і чоловіків в Україні, який на

сьогодні визначається на рівні 18 років. Однак, на нашу думку, запровадження подібних стандартів шлюбного віку негативно вплине на розвиток сімейних відносин, адже фізіологічні особливості жіночого та чоловічого організму є відмінними, тому встановлення різного шлюбного віку для жінок та чоловіків не є проявами сексизму в Україні, а є допустимою «позитивною» дискримінацією.

Отже, під поняттям міжнародний стандарт слід розуміти певну модель, взірець, зразок належної поведінки суб'єктів міжнародного публічного права у певній сфері міждержавного спілкування. Закріпленою формою міжнародного стандарту може виступати міжнародний договір. Слушною є думка С. Ляхівненка з приводу віднесення міжнародних правових стандартів до джерел міжнародного права. Для того, щоб в подальшому держава могла імплементувати той чи інший міжнародний стандарт у національну систему права він має бути визначений відомими міжнародними організаціями, бути поширеним у світі.

Із наведеного випливає, що під міжнародними стандартами прав дитини слід розуміти систему принципів та норм, які закріплені у міжнародному публічному праві та визначають належну поведінку суб'єктів міжнародного публічного права щодо забезпечення прав дитини на певному історичному етапі розвитку людської світової цивілізації.

Міжнародні стандарти з прав дитини закріплюються на універсальному рівні, регіональному, субрегіональному рівні. Наприклад, слушно говорити про універсальні міжнародні стандарти з прав дитини (створюються в рамках ООН); європейські міжнародні стандарти з прав дитини (створюються в рамках Ради Європи), міжнародні стандарти з прав дитини Європейського співтовариства тощо. Відповідно на глобальному рівні знаходиться: Декларація про права дитини від 20 листопада 1959 року, Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року, Загальна декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей від 30 вересня 1990 ін. На регіональному рівні: Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом 15 жовтня 1975 року, Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми 20 травня 1980 року, Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 року та ін.

Важко переоцінити роль міжнародних та європейських організацій (інституцій) з прав людини і їх документів у створенні національних правозахисних систем і внутрішнього правозахисного законодавства. Міжнародні та європейські нормативно-правові акти з прав людини є основними джерелами права для України є запорукою інтеграції нашої країни до загальносвітової системи захисту прав людини [9, с. 7].

Не імплементований міжнародний стандарт з прав дитини в національне законодавство конкретної держави не перестає бути для неї зразком, моделлю належної поведінки, адже в подальшому він може бути введений в національне законодавство. С. Добрянський вказує: «...права людини на сьогодні слугують свого роду системою критеріїв, які слугують орієнтиром для законодавства та юридичної практики держав сучасного співтовариства [10, с. 9]».

Розвиток міжнародних стандартів з прав дитини призводить до імплементації норм з захисту права на життя дитини як до народження так і після такого. На сьогодні в Україні існують певні розбіжності в правовому розумінні цих стандартів. Адже Конституція України, на відміну від Цивільного кодексу України, який захищає право на життя від народження, проголошує право кожного на життя не вказуючи момент до народження чи після нього. Конвенція про права дитини визнає, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. Тобто з положення цього міжнародного документу випливає закономірне запитання: хто така людська істота. Враховуючи те, що внутрішньоутробний розвиток є необхідним етапом народження людини, чи можна вважати плід в утробі матері людською істотою? Законодавство різних держав світу цю проблему вирішує виходячи з домінуючих у суспільстві моральних засад. Зокрема, з 2011 року в Угорщині за державою закріплено обов'язок захищати життя, при цьому обумовлено, що життя починається при зачатті. Фактично ця стаття Конституції вводить заборону на аборти [11].

Отже, враховуючи зазначене вище слід дійти висновку: встановлення міжнародних стандартів з прав дитини не гарантує однакового застосування норм цих стандартів у різних державах світу, оскільки існують різні підходи щодо визначення основних понять, які торкаються прав дитини.

Список використаних джерел:

1. Краткий толковый словарь украинского языка: более 6750 слов / Под ред. Д.Г. Гринчишина. – 2-е изд. перераб. и доп. – К.: Рад. шк., 1988. – 320 с. – На укр. яз.
2. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 2003. – Т. 5: П–С. – 736 с.
3. Руднева О.М. Міжнародні стандарти прав людини та їх роль в розвитку правової системи України: теоретична характеристика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук за спец: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Руднева Олександра Миколаївна; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2011. – 36 [13] с.

4. Лукашук И.И. Международное право: особенная часть: учебник для студентов юридических факультетов и вузов. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 517 с.
5. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
6. Вінгловська О.І. Імплементация міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук за спец: 12.00.11 «Міжнародне право» / Вінгловська Олена Іванівна; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т міжнар. відносин. – К., 2000. – 20 [7] с.
7. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
8. Ляхівненко С.М. Міжнародні правові стандарти: до визначення поняття та видової характеристики / С.М. Ляхівненко // Держава і право. – 2011. – Випуск 51. – С. 666–672.
9. Стадник Г. Виникнення і розвиток міжнародної та європейської інституційної системи захисту прав людини і формування її нормативно-правової основи / Г. Стадник // Право України. – 1995. – № 1. – С. 5–9.
10. Добрянський С. Права людини як її можливості: деякі загальнотеоретичні міркування / С. Добрянський // Вісник Львівського університету: Серія юридична. – 2006. – Вип. 43. – С. 9–15.
11. Самокиш Ігор. Угорщина змінює Конституцію. Влада хоче покінчити з тоталітаризмом чи взяти більше повноважень? / Ігор Самокиш // День. – 2011. – 20 квіт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/208719>

* Гончаренко Олена Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України.

УДК 340

Наталія Гулевата *

ДО ПЕРШОВИТОКІВ ІСТОРИКО-ПРАВОВОГО ВЧЕННЯ К.О. НЕВОЛІНА

У статті автор розкриває витoki та здійснює аналіз першоджерел історико-правового вчення К.О. Неволіна.

Ключові слова: законознавство, енциклопедія законознавства, історія філософії законодавства, історія правової думки, філософія законодавства.

Гулевата Н. Г. К первоисточкам историко-правового учения К. А. Неволіна.

В статье автор раскрывает истоки и проводит анализ первоисточников историко-правового учения К. А. Неволіна.

Ключевые слова: законоведение, энциклопедия законоведения, история философии законодательства, история правовой мысли, философия законодательства.

Hulievata N. H. On the Fountainhead of the Historical and Legal Doctrine of K. O. Nevolin.

In the article an author exposes sources and conducts the analysis of original sources of historical – legal studies of K.A. Nevolin.

Keywords: jurisprudence, encyclopaedia of jurisprudence, history of philosophy of legislation, history of legal idea, philosophy of legislation.

У вітчизняній юриспруденції одна з перших спроб систематичного висвітлення загальної проблематики всесвітньої історії правових та політичних вчень та аналізу філософсько-правових концепцій належить, безперечно, К.О. Неволіну. Йдеться про його двотомну «Енциклопедію законознавства», що була видрукована у Києві в 1839 – 1840 рр. На думку дослідників, ця праця «може вважатися першим російськомовним посібником з філософії права (давніх і нових часів)» [1, с. 141].

Будучи юристом-ученим за покликанням, К.О. Неволін не міг не скористатися, передусім, як учень і послідовник Г.В.Ф. Гегеля, історією світової філософії як джерелом ідей й історією філософії законодавства. Розроблена ним історія філософії законодавства дає можливість долучитися не тільки до процесу становлення і розвитку всесвітньої історії правових і політичних вчень, а й до творчої лабораторії ученого, яка вражає масштабністю історико-філософського бачення цього процесу. Адже предметом вивчення постають питання витоків, генези та сутності держави і права від мислителів Давньої Греції до представників німецької класичної філософії з Г. Гегелем включно як її всесвітньо визнаною інтелектуальною вершиною.

Всупереч усталеним академічно-філософським стандартам з їх традиційним поділом на Античність, Середньовіччя, Відродження, Реформацію, Просвітництво, німецьку класичну філософію, Нову і Новітню